

Podstawy geografii społeczno-ekonomicznej

Wykład teoretyczny

NR 100

Jan Tkocz

Podstawy geografii społeczno-ekonomicznej

Wykład teoretyczny

Wydanie trzecie rozszerzone

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Katowice 2008

Redaktor serii: Nauki o Ziemi
Andrzej T. Jankowski

Recenzenci wydania pierwszego
Jan Falkowski
Dobiesław Jędrzejczyk

Treść

Wstęp	9

PRZEDMIOT

WYKŁAD I

O geografii	13
A. Wzajemne związki między składnikami powłoki ziemskiej a działalnością człowieka	13
B. Zróżnicowanie przestrzenne	31

WYKŁAD II

Wartość przestrzenna	50
A. O wartości społecznej i ekonomicznej	50
B. Wartość przestrzenna	58

WYKŁAD III

O geografii społeczno-ekonomicznej	64
A. Istota aspektu przestrzennego, środowiskowego i wartości	64
B. Jedność geografii społeczno-ekonomicznej i residuum geografii	73
C. Nauki pokrewne geografii społeczno-ekonomicznej	82

WYKŁAD IV

Kierunki współczesnych badań	85
A. Cztery orientacje badawcze	85
B. Zarys rozwoju geografii społeczno-ekonomicznej	90

POJĘCIA I TEORIE

WYKŁAD V

Miejsce społeczne i lokalizacja ekonomiczna.	101
A. Lokalizacja ekonomiczna	101
B. Miejsce	111

WYKŁAD VI

Krajobraz kulturowy.	120
A. Krajobraz materialny — w przewodzie ekonomiczny	130
B. Krajobraz fizjonomiczny — jedynie społeczny.	137
C. Ład i konflikt w krajobrazie	142

WYKŁAD VII

Region społeczny i ekonomiczny.	149
A. Region społeczny i jego rozwój	153
B. Region ekonomiczny i jego rozwój	158

WYKŁAD VIII

Przestrzeń społeczna i ekonomiczna.	165
A. Przestrzeń ekonomiczna	165
B. Przestrzeń społeczna	170

WYKŁAD IX

Środowisko społeczne i ekonomiczne	177
A. Środowisko geograficzne	177
B. Środowisko społeczne	189
C. Środowisko ekonomiczne	197

WYKŁAD X

Teorie statycznej przestrzeni społecznej i ekonomicznej	205
A. Teorie statycznej przestrzeni społecznej.	206
B. Teorie statycznej przestrzeni ekonomicznej.	214

WYKŁAD XI

Teorie zmiany przestrzeni społecznej i ekonomicznej	224
A. Teorie zmiany przestrzeni społecznej	225
B. Teorie zmiany przestrzeni ekonomicznej	233

BADANIA

WYKŁAD XII

Procedury badawcze geografii społeczno-ekonomicznej	245
A. Obiekt, przedmiot, fakt, problem badawczy	245
B. Badania w geografii społeczno-ekonomicznej	249

WYKŁAD XIII

Zakres geografii społecznej	266
A. Geografia ludności	268
B. Geografia polityczna	269
C. Geografia potrzeb społecznych	271
D. Geografia czasu pojedynczego człowieka	273
E. Geografia humanistyczna	275

WYKŁAD XIV

Zakres geografii ekonomicznej	282
A. Geografia rolnictwa	283
B. Geografia przemysłu	285
C. Geografia usług	288

WYKŁAD XV

Zakres syntetycznej geografii społeczno-ekonomicznej.	292
A. Geografia osadnictwa	292
B. Geografia społeczno-ekonomiczna regionalna	296

Poślowie	305
Literatura	307

Wstęp

Są różne konwencje wprowadzenia do przedmiotu. Adam Malicki we *Wstępie do geografii* (1969) przedstawił **program i przebieg edukacji** geografów oraz organizację geografii. Propozycja Anatolija Isaczenki wprowadzenia ukazującego **dzieje geografii** jest zaprezentowana w dziele *Rozwój myśli geograficznej* (1975). Spotyka się wprowadzenia podające wiadomości o rozmieszczeniu działalności człowieka na świecie, np. u Andrzeja Maryańskiego we *Wstępie do geografii gospodarczej* (1966), czy w *Podstawach geografii ekonomicznej* (2001). Są to ujęcia **branżowo-statystyczne**. We wprowadzeniach wyjaśniających umocnił się **antropogeograficzny** punkt widzenia geografii społeczno-ekonomicznej, np. u Bogdana Zaborskiego i Antoniego Wrzoska w *Antropogeografii* (1937), czy u Juliana Sauszki w *Wstępie do geografii ekonomicznej* (1960). Wymienione konwencje opierają się na przedłużeniu wiadomości ze szkoły średniej.

Odmienny kierunek **wyjaśniania teoretycznego** rozpoczął w Polsce Florian Barciński, publikując *Wstęp do nauki geografii gospodarczej* (1935). Był uczniem Stanisława Nowakowskiego, autora dzieła *Geografia jako nauka* (1936). Kierunek ten propagowany na łamach „Przeglądu Zagranicznej Literatury Geograficznej”, m.in. w pracach: *Teoretyczne zagadnienia geografii* (1957), *Teoretyczne zagadnienia geografii ekonomicznej* (1958), *Zagadnienia geografii teoretycznej* (1962), *Geografia jako nauka* (1979), *O wyjaśnianiu w geografii* (1985), ma kontynuatorów w Polsce. Należy tu wymienić Ryszarda Domańskiego i jego książki: *Geografia ekonomiczna. Materiały do wykładów* (1975), *Teoretyczne podstawy geografii ekonomicznej* (1982), *Zasady geografii społeczno-ekonomicznej* (1995) oraz publikacje Stanisława Otoka: *Geografia społeczna* (1987), Andrzeja Lisowskiego: *Wstęp do geografii społecznej* (1990), Kazimierza Kucińskiego: *Geografia ekonomiczna. Zarys teoretyczny* (1994)

i Zbyszka Chojnickiego: *Podstawy metodologiczne i teoretyczne geografii* (1999).

Orientację teoretyczną zawierają też prace zbiorowe geografów polskich, takie jak: *Geografia na przełomie wieków – jedność w różnorodności* (1999), *Geografia polska u progu trzeciego tysiąclecia* (1999), *Koncepcje teoretyczne i metody badań geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej* (2001); *Geografia jako nauka o przestrzeni, środowisku i krajobrazie* (2005); *Terytorium, region, miejsce — czas i przestrzeń w geografii* (2008).

W teoretycznej konwencji napisany jest też niniejszy skrypt. Jego celem jest przybliżenie wiadomości z geografii społeczno-ekonomicznej przez podanie pojęć mających powszechne i podstawowe zastosowanie w geografii społeczno-ekonomicznej. Zakres tu ujęty stanowi autorską propozycję, która może być wykorzystana, gdy prowadzący zajęcia uzna to za wskazane.

Redaktor
Grażyna Wojdała

Projektant okładki
Agnieszka Szymala

Redaktor techniczny
Barbara Arenhövel

Korektor
Mirosława Żłobińska

Copyright © 2008
by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 1644-0552
ISBN 978-83-226-1801-1

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie III. Ark druk. 20,0. Ark wyd. 23,5. Przekazano do łamania
w sierpniu 2008 r. Podpisano do druku w listopadzie 2008 r. Papier
offset. kl. III, 80 g

Cena 37 zł

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, Spółka Jawna
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

